ΕΤΟΣ Δ. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 30 Νοεμβρίου 1914 ΑΡΙΘ. 206.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

ΟΜΙΛΙΑ ΛΗ′.

«ΑΜΗΝ»

«**Ἀμήν**».

Ὅταν Χριστιανοί μου ἀγαπητοί, ἤρχισα τὴν ἑρμηνείαν τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς ὑπεσχέθην ὅτι θὰ ἡρμήνευον καὶ θὰ ἐπεξήγουν ὁλόκληρον τὴν θείαν ταύτην προσευχὴν λέξιν πρὸς λέξιν. Τὴν ὑπόσχεσίν μου ταύτην διὰ τῆς βοηθείας τῆς θείας Χάριτος ἐξεπλήρωσα καὶ τώρα οὐδὲν ὑπολείπεται πλέον πρὸς ἑρμηνείαν εἰμὴ μία μόνη λέξις ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἡ τελευταία λέξις, ὁ ἐπίλογος, οὕτως εἰπεῖν, τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς. Ἡ λέξις αὕτη τὴν ὁποίαν προτίθεμαι νὰ ἐξηγήσω εἰς τὴν σημερινὴν καὶ τὴν ἑπομένην ὁμιλίαν μου εἶναι τὸ «**Ἀμήν**».

Ἐὰν μετὰ προσοχῆς διεξέλθωμεν τὰς Ἁγίας Γραφὰς θὰ ἴδωμεν ὅτι τὸ «**Ἀμὴν**» ἐπαναλαμβάνεται ἑκατὸν ἑξήκοντα ἐννέα φοράς. Ἐὰν δ᾿ ἐπιστήσωμεν τὴν ἡμετέραν προσοχὴν εἰς τὰς καθημερινὰς Ἀκολουθίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἐπαναλαμβάνεται ἀπειράκις. Ἀλλὰ ποία εἶναι ἆρά γε ἡ ἔννοια καὶ ἡ σημασία αὐτῆς; Ἡ λέξις **Ἀμὴν** εἶναι Ἑβραϊκὴ καὶ ἔχει τὰς δύο ἀκολούθους σημασίας ἐν τῇ Κυριακῇ Προσευχῇ. Πρῶτον ἔχει σημασίαν ἐπιβεβαιωτικὴν καὶ ἐξηγεῖται διὰ τοῦ ***ναί, ὄντως, ἀληθῶς***. Δεύτερον δὲ, ἔχει σημασίαν εὐχετικὴν καὶ ἐξηγεῖται διὰ τοῦ ***γένοιτο, εἴθε***. Προσαρμόσω-

μεν τὴν λέξιν ταύτην εἰς ἓν ἕκαστον τῶν αἰτημάτων τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν προσηκόντως τὴν δύναμιν αὐτῆς.

«***Ἀμήν, Πάτερ!*** Ναί, Θεέ μου, εἶσαι ὄντως Πατήρ! Καλεῖσαι δὲ πατὴρ οὐχὶ διότι αἱ ἄλλαι ὀνομασίαι, ***Κύριος, Ποιητής, Παντοδύναμος, Ὕψιστος*** δὲν προσαρμόζονται εἰς Σέ, ἀλλὰ διότι ἡ ἐπίκλησις *Πατὴρ* ἀρέσκει Σοι πολὺ περισσότερον, διότι τοῦτο τὸ ὄνομα προτιμᾷς παντὸς ἄλλου. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς σὲ ὀνομάζομεν ***Πατέρα*** τῇ χάριτι καὶ βοηθείᾳ τοῦ Παναγίου Πνεύματος κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου· «*ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν,* ***Ἀββᾶ,*** ὁ ***Πατήρ.***

«***Ἀμήν, Πάτερ ἡμῶν***», Ναί, Θεέ μου, εἶσαι ὄντως, εἶσαι ἀληθῶς ***Πατὴρ ἡμῶν.*** Πατὴρ πάντων οἱοιδήποτε καὶ ἂν εἴμεθα, μικροὶ ἢ μεγάλοι, πτωχοὶ ἢ πλούσιοι, ἀγράμματοι ἢ σοφοί. Τὰς τοιαύτας διακρίσεις ποιοῦνται οἱ ἄνθρωποι· ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν οἱ πάντες εἴμεθα ἴσοι. Ὅταν δὲ ηὐδόκησεν ὁ Πατὴρ ἵνα ἐξαποστείλῃ ἡμῖν τὸν μονογενῆ Αὐτοῦ Υἱὸν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τί ἐκήρυξε πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἐξ υἱοθεσίας υἱούς, οὗτος ὁ μόνος μονογενὴς καὶ ἀληθὴς Υἱὸς Αὐτοῦ κατὰ φύσιν; «*πάντες ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε*», εἶπεν.

«***Ἀμήν, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς***». Ναί, Θεέ μου, εὑρίσκεσαι ὄντως εἰς τοὺς οὐρανούς, «*ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*». Ὁ Πατὴρ ἡμῶν εἶναι ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ ταὐτοχρόνως εἶναι καὶ πανταχοῦ παρών. Τὸ Ὂν τὸ ἄπειρον, τὸ παντέλειον, τὸ ὄντως Ὂν πανταχοῦ πάρεστι, καὶ οὐδεὶς ὑπάρχει τόπος ὅπου δὲν εἶναι παρών. Καὶ ἡμεῖς «*ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ » κινούμεθα καὶ ἐσμέν*». Προτιμῶμεν ὅμως νὰ λέγωμεν ὅτι εἶναι ἐν τοῖς οὐρανοῖς, διότι διὰ τῆς ἐκφράσεως ταύτης θέλομεν νὰ παραστήσωμεν ὅτι εἶναι ὁ ὕψιστος καὶ μεγαλοπρεπέστατος τῶν βασιλέων, διότι μεταξὺ τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἐπὶ τῶν βασιλέων τῆς γῆς ὑπεροχῶν κέκτηται καὶ ταύτην, ὅτι ἔχει τὸν βασιλικὸν αὐτοῦ θρόνον εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἀπείρου αὐτοῦ κράτους ἐν τῷ οὐρανῷ. Διὰ τῆς ἐκφράσεως ταύτης δηλοῦμεν προσέτι ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ἐπιγείων ἀρχόντων καὶ βασιλέων εἶναι ὁ μόνος ἀπρόσιτος καὶ ἀπρόσβλητος, διότι τίς δύναται ἀναβῆναι ἐν τῷ οὐρανῷ; Ἐὰν δὲ μωροὶ τινὲς φαντάζονται ἀκόμη καὶ σήμερον ὅτι θὰ δυνηθῶσι νὰ ἐκθρονίσωσι τὸν Θεὸν ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, οὗτοι ἂς ἀκούσωσι τὰ ὑπὸ τοῦ Προφητάνακτος περὶ αὐτῶν λεγόμενα· «*ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτούς, καὶ ὁ κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς*». Διὰ τῆς ἐκφράσεως ταύτης τέλος πληροφοροῦμεν ἑαυτούς, ὅτι τὰ πάντα δυνάμεθα νὰ ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ, διότι καὶ δύναται τὰ πάντα ἵνα χορηγήσῃ ἡμῖν. Δυνάμεθα τὰ πάντα νὰ ζητῶμεν παρ' αὐτοῦ, διότι εἶναι πατὴρ ἡμῶν· ἐν τῇ ἰδιότητί του δὲ ταύτῃ εὐδοκεῖ, συγκαταβαίνει εἰς τὸ χορηγεῖν ἡμῖν πᾶν ἀγαθόν. Δύναται δὲ χορηγεῖν τὰ πάντα διότι εἶναι ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ὑπάρχει οὔτε ἐν τῷ οὐρανῷ, οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἦναι ἴδιον αὐτοῦ δημιούργημα, κέκτηται ἴσην καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν θέλησιν. Πόσον, ὦ Θεέ μου, εἶσαι πανάγαθος! ἀλλὰ καὶ πόσον εἶσαι

παντοδύναμος! Ἀλλ' ἆρά γε ποία τῶν θείων τούτων ἰδιοτήτων ὑπερτερεῖ τὴν ἄλλην; Τὸ πανάγαθον ὑπερτερεῖ τὴν παντυδυναμίαν, ἢ ἡ παντοδυναμία τὸ πανάγαθον; Ἐν τῷ Θεῷ ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ παντοδυναμία εἶναι ἴσοι, διότι ἀμφότεραι αἱ ἰδιότητες αὗται τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄπειροι. Ναί, αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς καὶ ὀρθόδοξος διδασκαλία. Οὕτω πιστεύω. ***Ἀμήν.***

Ἀλλὰ τὸ θέμα ἡμῶν δὲν ἔχει εἰσέτι ἐξαντληθῆ. Τὸ ***Ἀμὴν*** ἀνακεφαλαιοῖ ἀκόμη καὶ τὰ ἑπτὰ τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς αἰτήματα, ὅπως καὶ τὰς χρησιμευούσας ὡς εἰσαγωγὴ τέσσαρας αὐτῆς λέξεις· ἀλλ' εἰς ταῦτα ἡ σημασία καὶ τὸ νόημα εἶναι διάφορα. Τὸ νόημα τοῦ Ἀμὴν ἐν ἑκάστῳ αἰτήματι εἶναι: οὕτως εἴθε νὰ γένηται, οὕτω γένοιτο, ὅπως ἀμέσως θὰ ἴδωμεν.

Ἀμήν, «*ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου*», τ. ε. γένοιτο, ὅπως ὁ Θεὸς ὑμνολογεῖται, προσκυνῆται καὶ δοξάζηται ὑπὸ πάντων τῶν ἔργων, ἃ ἐποίησε, μάλιστα ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων, καὶ πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων μέν, διότι, ἐπειδὴ οὗτοι εὑρίσκονται πλησιέστερον πρὸς τὸν Θεόν, γινώσκουσι κάλλιον καὶ ἀκριβέστερον τὰς ἀπείρους αὐτοῦ τελειότητας· ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων δέ, καὶ τολμῶ εἰπεῖν, πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, διότι οὗτοι ἐπειδὴ διὰ τῆς ψυχῆς αὐτῶν μετέχουσι τῆς Ἀγγελικῆς φύσεως, διὰ δὲ τοῦ σώματος τοῦ ὑλικοῦ κόσμου καὶ συγκεφαλαιοῦσιν οὕτως ἐν τῷ ἑαυτῶν προσώπῳ ὁλόκληρον τὸν κόσμον, δύνανται νὰ ἀναπέμπωσι πρὸς τὸν Θεὸν δοξολογίαν ἂν οὐχὶ τελειοτέραν, τοὐλάχιστον καθολικωτέραν.

Ἀμήν, «*ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου*», τ. ε. Γένοιτο ἵνα ἔλθῃ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· ἡ ἐν τῷ κόσμῳ ἐπὶ τῆς γῆς ὁρατὴ αὐτοῦ βασιλεία διὰ τῆς ἐξαπλώσεως ἐπὶ τῆς γῆς τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, ἡ ἀόρατος βασιλεία αὐτοῦ ἐν ταῖς ψυχαῖς διὰ τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος, τῆς ἀγάπης, καὶ ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ βασιλεία αὐτοῦ διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν Ἁγίων.... Τέλος ἡ αἰώνιος αὐτοῦ βασιλεία.

Ἀμήν, «*γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς*» τ. ε. Γένοιτο ὥστε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ νὰ γίνεται καθ' οἱονδήποτε τρόπον αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐκδηλοῖ τοῦτο, εἴτε δι' ἐντολῆς θετικῆς, εἴτε δι' ἀπαγορεύσεως, εἴτε διὰ συμβουλῆς, εἴτε διὰ παραχωρήσεως. Ἄλλαις λέξεσι, γένοιτο ὥστε νὰ ἐκπληρῶμεν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ πάσας ἀνεξαιρέτως, νὰ σεβώμεθα τὰς ἀπαγορεύσεις αὐτοῦ πάσας ἐν γένει, καὶ νὰ ὑποτασσώμεθα τελείως εἰς τὸ πανάγιον αὐτοῦ θέλημα, νὰ ἀποδεχώμεθα ἀγογγύστως πάσας τὰς δοκιμασίας τοῦ βίου, καὶ αὐτὰς τὰς σκληροτάτας, καὶ νὰ ὑπομένωμεν χαίροντες πάντα διωγμὸν ἀπὸ μέρους τῶν ἀνθρώπων, κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ ἐπερχόμενον ἡμῖν, ἐπ' ἀγαθῷ ἡμῶν τῶν ἰδίων.

«*Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον*», οὐ μόνον δὲ ἐκεῖνον ὃν καλοῦμεν μὲ τὴν λέξιν ἄρτον, ἀλλὰ κατ' ἐπέκτασιν τῆς ἐννοίας καὶ πᾶν ὅπερ εἶναι ἀναγκαῖον πρὸς συντήρησιν τοῦ βίου, οἷα λ. χ. ἡ ἐνδυμασία, ἡ κατοικία καὶ τὰ

παρόμοια. Οὐ μόνον δὲ τὸν ὑλικὸν ἄρτον, ἀλλὰ καὶ τὸν πνευματικὸν ἄρτον· ὅστις εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν ἔτι πνευματικώτερον καὶ θρεπτικώτερον, ὅστις εἶναι τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ Θεία Κοινωνία. Τοὺς τρεῖς τούτους ἄρτους αἰτούμεθα, Θεέ μου, παρὰ Σοῦ καθ' ἑκάστην, εὐδόκησον δὲ, ἵνα τὸν ***ἐπιούσιον*** τοῦτον ἄρτον δίδῃς ἡμῖν καθ' ἑκάστην. Ναί, Κύριε, εἴθε οὕτω νὰ γίνηται, οὕτω γένοιτο. ***'Αμήν***.

Καὶ τὰ *ὀφειλήματα* δ' ἡμῶν, τὰ ἡμέτερα δηλονότι ἁμαρτήματα, ὅσον πολυάριθμα καὶ ἂν ἦναι, *ἁμαρτήματα τὰ κατὰ νοῦν καὶ διάνοιαν*, *ἁμαρτήματα τὰ ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ*· ἁμαρτήματα κατὰ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τοῦ πλησίον, καθ' ἡμῶν αὐτῶν, ἁμαρτήματα τῆς ἀώρου καὶ ὡρίμου ἡμῶν ἡλικίας, ἁμαρτήματα τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ ἡμῶν βίου, ἁμαρτήματα *κρύφια*, τῶν ὁποίων τὴν ἄφεσιν ἐξῃτεῖτο καὶ ὁ προφήτης Δαυῒδ λέγων· «*ἐκ τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με*», ἁμαρτήματα ἀτομικὰ καὶ ἁμαρτήματα διαπραχθέντα ὑπὸ ἄλλων ἀνθρώπων παρασυρθέντων ὑπὸ τῶν ἡμετέρων συμβουλῶν ἢ τοῦ κακοῦ ἡμῶν παραδείγματος, ὅλα ταῦτα τὰ ἁμαρτήματα παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ ἡμῖν. Ναί, Κύριε, οὕτως εἴθε νὰ γένηται, οὕτω γένοιτο. ***'Αμήν***.

Καὶ τὸν ***πειρασμὸν*** δὲ, ἤτοι τὰς παροτρύνσεις πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, ὅθεν δήποτε καὶ ἂν αὗται προέρχωνται, εἴτε ἐκ τοῦ Διαβόλου, εἴτε ἐκ τοῦ κόσμου, εἴτε ἐξ ἡμῶν αὐτῶν, μάκρυνον ἀφ' ἡμῶν, Κύριε· ἐὰν δὲ ἐν τοῖς ἀνεξεχνιάστοις σου βουλαῖς ἦναι ἀνάγκη νὰ πειρασθῶμεν, μὴ ἀφήσῃς ἡμᾶς νὰ πειρασθῶμεν περισσότερον καὶ βαρύτερον ἀπὸ ὅ,τι δυνάμεθα. Ναί, Κύριε, κατάπεμψον ἡμῖν τὴν χάριν σου, ἵνα κατανικῶμεν πάντα πειρασμόν. Γένοιτο, Κύριε, Γένοιτο. ***'Αμήν***.

Καὶ ἀπὸ τοῦ ***πονηροῦ*** δὲ τ. ἔ. τοῦ Διαβόλου καὶ ἀπὸ παντὸς ***πονηροῦ*** τ. ἔ. ἀπὸ παντὸς εἴδους κακοῦ, εἴτε σωματικοῦ, εἴτε πνευματικοῦ, ἀπὸ παντὸς κακοῦ ἐνσκήψαντος ἤδη καθ' ἡμῶν ἢ μέλλοντος καὶ ἐπικρεμαμένου καθ' ἡμῶν.... κακοῦ πνευματικοῦ, ἤτοι τῆς ἁμαρτίας, ἥτις εἶναι τὸ βαρύτατον καὶ φοβερώτατον τῶν δεινῶν, κακοῦ μέλλοντος τ. ἔ. τὸ ἀποθανεῖν ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ, ὅπερ δικαίως καλεῖται ***δεύτερος θάνατος*** καὶ τοῦ ἀναγκαίως ἐπακολουθοῦντος τὸν δεύτερον θάνατον ἔτι φοβερωτέρου δεινοῦ, τῆς αἰωνίου κολάσεως, ***ῥῦσαι ἡμᾶς***, Κύριε καὶ φύλαξον ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ. Ναί, Κύριε, οὕτως εἴθε νὰ γένηται, οὕτω γένοιτο ***'Αμήν***.

Ταύτην τὴν ἔννοιαν περικλείει, ταύτην τὴν σημασίαν ἔχει ἡ βραχεῖα αὕτη λέξις τοῦ ***'Αμὴν*** ἐν τῇ Κυριακῇ Προσευχῇ. Ἡ Ἱερὰ αὕτη λέξις ἀνακεφαλαιοῖ ὅλα τὰ αἰτήματα τῆς θείας ταύτης Προσευχῆς καὶ διὰ τοῦτο ὅταν ἐν τῷ τέλει ταύτης ἐκφωνοῦμεν τὸ ***'Αμὴν*** ὀφείλομεν νὰ φέρωμεν καὶ συγκεντρῶμεν ἔν τε τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ καρδίᾳ ἡμῶν ὁλόκληρον τὸν πλοῦτον τῶν θείων νοημάτων καὶ ὁλόκληρον τὸν θησαυρὸν τῶν εὐσεβῶν αἰσθημάτων τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς, ἵνα κατευθυνθῇ ἡ προσευχὴ ἡμῶν αὕτη ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὡς θυμίαμα εὐῶδες καὶ κομίσηται ἡμῖν τὴν θείαν Αὐτοῦ Χάριν καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος. Γένοιτο, Κύριε, Γένοιτο ***'Αμήν***.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ

«Μνήσθητι, Κύριε, τῶν εὐσεβεστάτων καὶ πι-»στοτάτων ἡμῶν Βασιλέων, οὓς ἐδικαίωσας βα-»σιλεύειν ἐπὶ τῆς γῆς.... Ἐπισκίασον ἐπὶ τὴν »κεφαλὴν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. Ἐνίσχυ-»σον αὐτῶν τὸν βραχίονα.... Ὑπόταξον αὐτοῖς »πάντα τὰ βάρβαρα ἔθνη, τὰ τοὺς πολέμους »θέλοντα.... Μνήσθητι, Κύριε,... καὶ τῶν ἐν τῷ »παλατίῳ ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ παντὸς τοῦ στρα-»τοπέδου». (Εὐχὴ Λειτουργ. Μεγ. Βασιλ.)

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.—Ἐνῷ ἐκ τῶν ἀρχαίων Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας τινὲς μέν, οἱ ἄγαν αὐστηροί, ἐθεώρουν τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὸν πόλεμον τελείως ἀσυμβίβαστα πρὸς τὴν ἰδιότητα τοῦ Χριστιανοῦ, ἄλλοι δέ, πολιτικώτερον σκεπτόμενοι, ἀποδέχονται ἀνενδοιάστως ἀμφότερα ταῦτα, ἡ ἐπίσημος Ἐκκλησία εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀναγνωρίζει τὸν πόλεμον ὡς ἀναγκαῖον κακόν, ἐπιτρέπουσα συγχρόνως τὴν ὑπηρεσίαν ἐν τῷ στρατῷ ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς διατηρήσεως ἀκεραίων τῶν χριστιανικῶν πεποιθήσεων. Πόθεν δὲ μανθάνομεν τοῦτο μετὰ πάσης βεβαιότητος; Τοῦτο θὰ δείξῃ ἡ προκειμένη ὁμιλία.

Ἡ Α΄ ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος διὰ τοῦ 12 κανόνος αὐτῆς ἐπιβάλλουσα αὐστηρότατον ἐπιτίμιον εἰς τοὺς ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἐπανερχομένους εἰς τὸν στρατόν, φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀπαγορεύουσα εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ὥς τι ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν. Ἀλλ' ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη ποινὴ ἀναφέρεται ὄχι εἰς τὴν πρᾶξιν αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' εἰς τὸ ἐλατήριον καὶ τὸ μέσον αὐτῆς. Οἱ περὶ ὧν πρόκειται εἰς τὸν κανόνα τοῦτον στρατιωτικοὶ ἀπεστρατεύθησαν ἑκουσίως, ἀποφασίσαντες νὰ δεχθῶσι τὸ χριστιανικὸν μαρτύριον· ὕστερον ὅμως μεταμεληθέντες, ἐνήργησαν διὰ τῆς προσφορᾶς ἀργυρίων καὶ δώρων νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν στρατείαν, ἀποφυγόντες τοιουτοτρόπως τὸ μαρτύριον. Ὅσοι λοιπὸν ἐκ τῶν τοιούτων μετὰ τὴν ἄρνησιν τῆς πίστεως αὐτῶν ὅπως περιβληθοῦν ἐκ νέου τὴν ζώνην, τὴν συμβολίζουσαν τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἤθελον ἐπανέλθει βραδύτερον εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, ἐτιμωροῦντο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν προκείμενον κανόνα μὲ τὸ δεκαετὲς ἐπιτίμιον τῶν *ὑποπιπτόντων*, ἀπαιτοῦν παρ' αὐτῶν τὴν ἐκ τοῦ Ναοῦ ἔξοδον μετὰ τῶν *Κατηχουμένων*.

Ἐνταῦθα λοιπὸν οἱ ἁγιώτατοι Πατέρες τῆς Συνόδου τιμωροῦν τὴν

πτῶσιν, ἤγουν τὴν ἄρνησιν τῆς πίστεως, ὄχι δὲ τὴν *στρατείαν* τῶν Χριστιανῶν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύναντο νὰ ἀπαγορεύσωσιν εἰς τοὺς πιστούς, χωρὶς νὰ ἔλθωσιν εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας. Ὅτι δὲ ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία στέργει τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Χριστιανῶν ἐν τῷ στρατεύματι καὶ δὲν ἀποδοκιμάζει κατ' ἀρχὴν τὸν πόλεμον, εἰς τὸν ὁποῖον συμπράττουν καὶ Χριστιανοί, τοῦτο ἀποδεικνύεται τρανῶς ἐκ τῶν Λειτουργιῶν καὶ τῶν ὕμνων αὐτῆς, ὅπου τί πράττει αὕτη; Κατὰ τὰς ἐπισημοτέρας στιγμὰς τῆς δημοσίας αὐτῆς λατρείας ἀναπέμπει ἐπανειλημμένως θερμοτάτας δεήσεις πρὸς τὸν Βασιλέα τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριον τῶν κυριευόντων ὑπὲρ τῶν ἐπηγείων Βασιλέων, ὑπὲρ τῆς *νίκης* αὐτῶν, καὶ ὑπὲρ τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν.

«Εὔφρανον, ψάλλει, ἐν τῇ δυνάμει σου τοὺς πιστοὺς βασιλεῖς ἡμῶν, » *νίκας* χορηγῶν αὐτοῖς κατὰ τῶν *πολεμίων*, *τὴν συμμαχίαν* ἔχοιεν τὴν » σήν». «Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν » σου, *νίκας* τοῖς βασιλεῦσι *κατὰ βαρβάρων* δωρούμενος». «Ἔτι δεόμεθα » ὑπὲρ τῶν θεοφυλάκτων βασιλέων ἡμῶν, κράτους, *νίκης*, ὑγιείας, σωτη- » ρίας αὐτῶν, καὶ τοῦ Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπὶ πλέον συνεργῆσαι, » κατευοδῶσαι αὐτοὺς ἐν πᾶσι, καὶ *ὑποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν* » *πάντα* ἐχθρὸν καὶ πολέμιον».«Μνήσθητι, Κύριε, τῶν εὐσεβεστάτων καὶ » πιστοτάτων Βασιλέων ἡμῶν, οὓς ἐδικαίωσας βασιλεύειν ἐπὶ τῆς γῆς.... » Ἐπισκίασον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν *ἐν ἡμέρᾳ πολέμου*. Ἐνίσχυσον » αὐτῶν τὸν βραχίονα.... *Ὑπόταξον αὐτοῖς πάντα τὰ βάρβαρα ἔθνη*, τὰ » τοὺς πολέμους θέλοντα.... Μνήσθητι, Κύριε,... καὶ τῶν ἐν παλατίῳ » ἀδελφῶν ἡμῶν, καὶ *παντὸς τοῦ στρατοπέδου*. Ἡ Ἐκκλησία ἀπευθύ- » νεται καὶ πρὸς τὴν Θεομήτορα, ἀνακράζουσα ὡς ἑξῆς. «Πανύμνητε, » Θεοτόκε, στήριξον ὀρθοδόξων πολιτείαν· σῷζε οὓς ἐκέλευσας βασιλεύειν, » χορήγει αὐτοῖς οὐρανόθεν τὴν νίκην». Τί δὲ ἄλλο εἶναι καὶ ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος εἰμὴ ἡ συγκινητικωτέρα ἔκφρασις τῆς τιμῆς, τῆς αἰνέσεως καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Θεοτόκον ὡς πρὸς τὴν ὑπέρμαχον Στρατηγὸν καὶ προστάτιδα αὐτῆς ταύτης τῆς Ἐκκλησίας, τῆς βασιλείας καὶ τοῦ Ἔθνους ἡμῶν; «Χαῖρε, λέγει, τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἀσά- » λευτος πύργος. Χαῖρε τῆς βασιλείας τὸ ἀπόρθητον τεῖχος. Χαῖρε, δι' ἧς » ἐγείρονται τρόπαια. Χαῖρε, δι' ἧς ἐχθροὶ καταπίπτουσι».

Τί ἐξάγεται λοιπὸν ἐκ τῶν θερμοτάτων τούτων δεήσεων καὶ εὐλαβεστάτων ὕμνων; Ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ καταδικάζῃ τὸν στρατὸν καὶ τὸν πόλεμον. Ἀπ' ἐναντίας! Ἐπαινεῖ τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν καὶ τάξιν. Εὔχεται ὁλοψύχως ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου τοῦ Κράτους, δέεται ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν Βασιλέων ἡμῶν κατὰ τῶν πολεμίων. Καὶ πρὸ τῆς ἐκστρατείας μὲν εὐλογεῖ τὰ σταυροφόρα Λάβαρα τοῦ στρατοῦ, εἰς δὲ τὴν ἐκστρατείαν ἀποστέλλει ἀντιπρόσωπόν της πρὸς παρηγορίαν καὶ ἐνίσχυσιν, τὸν ἱερὸν κλῆρον, καί, διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος, ἀναγινώσκει παρακλητικοὺς κανόνας, καὶ τελεῖ Μνημόσυνα ὑπὲρ τῶν πιπτόντων ἐν πολέμῳ, καὶ τελεῖ εὐχαριστηρίους Δοξολογίας ἐπὶ ταῖς νίκαις τοῦ εὐλογημένου στρατοῦ, καί, συντόμως εἰπεῖν, τίποτε δὲν παραλείπει ἐξ ὅσων ἀπαιτοῦνται ὅπως ἀποδειχθῇ, ὅτι τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας τοὺς θεωρεῖ καὶ ἰδικούς της, ὅπως βεβαίως καὶ εἶναι τοιοῦτοι.

Καὶ τὰς ἐνδείξεις μὲν ταύτας τῆς ἠθικῆς συμπράξεως τῆς Ἐκκλησίας ἐν τοῖς πολέμοις κατὰ τῶν βαρβάρων παρέχει αὕτη ἀφ' ἧς ἀπέβη τὸ Κράτος Χριστιανικόν, ὁπότε βεβαίως ὤφειλε νὰ πράττῃ τοῦτο καὶ καθ' ὅ εἶχε καθῆκον ἐκ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς καὶ ἀπὸ τῆς ἀντιλήψεως τῆς ταὐτότητος τῶν συμφερόντων. Ἀλλὰ καὶ προηγουμένως, καὶ ἐπὶ τῆς μαύρης ἐποχῆς τῶν διωγμῶν, ὁπότε αἱ Ρωμαϊκαὶ Ἀρχαὶ δὲν παρεῖχον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν οὐδεμίαν ἀπολύτως ἔνδειξιν εὐνοίας καὶ προστασίας, ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὴν Πολιτείαν, ἔστω καὶ εἰδωλόπιστον, δὲν ἀπεμακρύνθη οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν ἀπὸ τὰς ὑποδείξεις τοῦ ἱδρυτοῦ καὶ τῶν θεμελιωτῶν αὐτῆς. Ἀλλ' ἐσέβετο τοὺς ἄρχοντας τοῦ Κράτους, ὡς ἐκ Θεοῦ ἔχοντας τὴν ἐξουσίαν, τὴν τιμὴν καὶ δόξαν, καὶ συνεβούλευεν εἰς τὰ πνευματικά της τέκνα τὴν ὑποταγὴν εἰς αὐτούς.

Ἀπὸ τοιούτων λοιπὸν εὐαγγελικῶν ἰδεῶν καὶ χριστιανικῶν αἰσθημάτων ὁρμωμένη ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐξεδέχετο ὡς νόμιμον τὸ καθεστὼς τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο ἡ προστασία καὶ ἡ ἄμυνα τοῦ Κράτους. Τὸ μέτρον δὲ τῆς πρὸς αὐτὸ ἐκτιμήσεως ἀποτελεῖ τὸ γεγονὸς τοῦτο, ποῖον δηλαδή; Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐφρόνει ὅτι τὸ στρατιωτικὸν στάδιον ἦτο τόσον ἁμαρτωλὸν ἔργον, ὥστε ὁ στρατιώτης νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ διαπρέψῃ καὶ ὡς Ἅγιος. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι διόλου ὀλίγοι οἱ ἅγιοι Μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ προερχόμενοι ἐκ τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ καὶ δὴ καὶ τῶν βαθμούχων αὐτοῦ. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι αὐτοὶ καὶ εἶναι παρ' ἡμῖν οἱ δημοφιλέστεροι Ἅγιοι· ποῖοι δηλαδή; Οἱ μεγαλομάρτυρες Γεώργιος καὶ Δημήτριος καὶ Θεόδωρος ὁ Τύρων καὶ ὁ Στρατηλάτης καὶ Μηνᾶς καὶ πάμπολοι ἄλλοι. Τὴν ἰδιάζουσαν ταύτην τιμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς Ἁγίους—Στρατιώτας διαδηλοῖ καὶ ἡ εὐλαβὴς σκέψις τῶν καλουμένων Ἁρματωλῶν τοῦ νὰ κοσμῶσι τὰς πολεμικὰς αὐτῶν σημαίας διὰ τῶν εἰκόνων τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἤθελον ἅμα οὗτοι διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τούτου νὰ συμβολίσουν τὴν ἱερότητα, τὴν ὁποίαν ἐνεῖχε κατὰ τὴν ἀντίληψίν των ἡ ἔνοπλος αὐτῶν κατὰ τῶν τυράννων τοῦ Ἔθνους διαμαρτυρία.

Ἀλλ' ὁ συνδυασμὸς οὗτος τῶν ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως πολέμων τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους μετὰ τῶν ἱερωτάτων θρησκευτικῶν συμβόλων χρονολογεῖται ἀπὸ πολὺ παλαιᾶς ἐποχῆς. Ὅταν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτοῦ κατὰ τοῦ Μαξεντίου καθιέρωνε τὸ πολύκροτον Λάβαρον ὡς στρατιωτικὴν σημαίαν οὐδὲν ἄλλο ἔπραττεν εἰμὴ ἀπεκάλυπτε τὴν καὶ ἄλλοθεν γνωστὴν θείαν βουλὴν περὶ τῶν ἀναγκαίων πολέμων. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ὁ πρῶτος οὗτος Χριστιανὸς Βασιλεὺς καὶ ἱδρυτὴς τῆς ἐπωνύμου αὐτοῦ πόλεως, τῆς γενομένης ἐν καιρῷ πρωτευούσης τοῦ Ἑλληνοβυζαντινοῦ Κράτους, ἀναστηλώνει τὴν σημαίαν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ μετὰ τοῦ οὐρανοπέμπτου συνθήματος «ἐν τούτῳ νίκα», παρέδιδεν εἰς τὸ Ἔθνος ἡμῶν πολυτιμοτάτην ὑποθήκην, ἥτις εὐτυχῶς ἐτηρήθη παρ' αὐτοῦ εὐλαβῶς διὰ μέσου τῶν ἔκτοτε παρελθουσῶν γενεῶν. Ἰδού, λέγει, τὸ συμβολικὸν *ἀλέξημα*, ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ὁποίου ὀφείλει ὁ Χριστιανικὸς Ἑλληνισμὸς νὰ συνεχίσῃ διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὴν δραματικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν.

Ὅταν βραδύτερον, ἵνα φέρωμεν καὶ ἄλλο παρόμοιον παράδειγμα, ἐπικυροῦν τὰ πρὸ μικροῦ λεχθέντα, ὅταν βραδύτερον ὁ ἀοίδιμος αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν, ἀπειλούντων τὴν ὕπαρξιν τοῦ Κράτους, τί ἔπραξε καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πρώτου Χριστιανοῦ προκατόχου του; Ἀνυψώνει ὡς σημαίαν του τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, δίδων οὕτω θρησκευτικὸν χαρακτῆρα εἰς τὸν ἀγῶνά του. Ἀλλ᾿ ἂς διηγηθῶμεν δι᾿ ὀλίγων τὴν δραματικὴν ταύτην ἱστορίαν. Φέρων ὁ εὐλαβὴς Αὐτοκράτωρ ὄχι τὰ συνήθη βασιλικὰ πέδιλα, ἀλλὰ τὰ πολεμικὰ ὑποδήματα, προσέρχεται εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ γονυκλινὴς ὡς ὁ ἔσχατος τῶν πιστῶν ἐνώπιον τοῦ Ἁγίου Θυσιαστηρίου ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν κατοίκων τῆς πρωτευούσης, προσεύχηται κατανυκτικώτατα ὡς ἑξῆς: «Δέσποτα, λέγει, Θεὲ καὶ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, μὴ παραδῷς ἡμᾶς εἰς ὄνειδος τοῦ ἐχθροῦ σου » διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἀλλ᾿ ἐπιβλέψας ἐλέησον καὶ τὴν κατὰ τῶν » ἐχθρῶν σου νίκην δὸς ἡμῖν, ὅπως μὴ καυχήσωνται οἱ ἀλάστορες κατὰ » τῆς σῆς κληρονομίας. Ἀφοῦ δὲ μετὰ τὴν προσευχὴν αὐτοῦ ταύτην παρέδωκεν ὁ Βασιλεὺς τὴν πόλιν καὶ τὸν υἱόν του εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος καὶ τοῦ πατριάρχου Σεργίου, παρέλαβε τὴν οὕτω καλουμένην ἀχειροποίητον εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτῆς ὡς ὑπὸ ἄλλο ἱερώτατον Λάβαρον καὶ μετὰ τῶν θερμοτάτων εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐπεβιβάσθη τοῦ ἑτοίμου πρὸς ἀπόπλουν Στόλου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Δημόσιον Ταμεῖον ἐστερεῖτο χρημάτων ὁ φιλόπατρις καὶ συνετὸς Πατριάρχης δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ προσφέρῃ ὡς δάνειον πρὸς τὸν Βασιλέα ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Κράτους τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κοσμήματα καὶ τὰ πολύτιμα πολυκάνδηλα τῶν ἱερῶν ναῶν, μεταβληθέντα εἰς νομίσματα.

Καὶ ὅ,τι μὲν ὁ οὕτω προετοιμασθεὶς αὐτοκράτωρ δι᾿ εἰκοσαετῶν περίπου ἀνυπολογίστων θυσιῶν καὶ ἡρωϊκῶν ἀγώνων κατώρθωσε χάρις καὶ εἰς τὴν θείαν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀπὸ καρδίας ἐπικαλεσθῆ, νὰ σώσῃ τὸ Κράτος ἐκ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου τοῦ ἐκ τῶν Περσῶν, δὲν εἶναι ἄγνωστον ἐκ τῆς ἱστορίας. Ἀλλ᾿ εἶναι γνωστὸν ἐπίσης ὅτι καὶ ὁ Πατριάρχης, εἰς χεῖρας τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ Κωνσταντινούπολις, ἠδυνήθη καὶ αὐτός, κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Βασιλέως, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Βώνου καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ νὰ σώσῃ τὴν Πόλιν ἀπὸ τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων, τὸν ὁποῖον αὕτη διέτρεξε τότε, στενώτατα πολιορκουμένη ὑπὸ τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν μετ᾿ αὐτῶν συμπραττόντων Περσῶν.

Ὥστε ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν δὲν συγχωρεῖ μόνον τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῶν Χριστιανῶν, δὲν ἀναγνωρίζει μόνον τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ πολέμου, δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς εὐχὰς καὶ ἱκεσίας ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν Βασιλέων καὶ τοῦ στρατοῦ αὐτῶν, καὶ δὲν συνεορτάζει ἁπλῶς μετὰ τοῦ Ἔθνους εὐτυχοῦντος ἐν πολέμῳ, οὐδὲ κλαίει ἐπίσης μετ᾿ αὐτοῦ ἀτυχοῦντος, ἀλλὰ καὶ τί ἄλλο; Ἀλλὰ καὶ συμπράττει μετὰ τοῦ Κράτους ἐνεργότερον διὰ τῆς προσωπικῆς συμμετοχῆς τοῦ ἱεροῦ Κλήρου εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς ἄλλην ὁμιλίαν.